

жағдаймен байланысты. Осыған орай, жарнама ең біріншіден тіл иеленушіге және бүкіл әлеуметке бағытталады. Яғни, бұл орайда адамзаттың белгілі бір қоғамға, бірлікке, бірігейлікке бағыныштылығы болуы. Адам әлеуметтену үдерісінде белгілі бір әлеуметтік ортада болғанын қалайды. Адамдардың ниетіне байланысты, жарнама осындай бағыт ұстанады.

Көп жағдайда жарнама адамдардың әлеуметтік деңгейін қолдану арқылы өзіне ұпай қосады. Адам сондықтан да оларға елімізде әлеуметтік деңгейі жүйелілік мағынаға ие, яғни, лингвистика саласындағы әлеуметтік мәртебеге: «құқықтарын, міндеттерін және мінез-құлықтың өзара алмасу кезегін (оның ішінде тіл практикасы да) қамтитын, қоғамның әлеуметтік құрылымдағы жеке адамның орны, жағдайы» [4, 55 б.]. Соған қарамастан, жарнама мәтіні индивидтің әлеуметтік деңгейін көтеруге негізделген. Мысалы, кейбір жарнамаларда, егерде жарнамаланып отырған тауарды, бұл тұрғыда: *қымбат автокөлікті сатып алған кезде, адамдар өздері-ақ сол адамға назар аударады және ол өз тұрғысынан қоғамда белгілі бір деңгейге қол жеткізеді. Солай болса, неге оған сол көлікті алмасқа?*

Тағы мысал келтіретін болсақ: *«Да что тут думать? Внушительное предложение на мобильный ряд Nissan 2010», «SUBARU OUTBACK 2010. Уверенность в любую погоду».*

Жарнама әсерінің психологиялық тиімділігін дұрыс түсінбеу, осы бағыттың методологиялық дамуына зиянын тигізеді. Тиімділікті – жарнама мен товар сатудың арасындағы тура байланыс деп түсінеді, яғни жарнама ның тұтынушының тілегіне әсер ете алатын қабілетін ғана бағалайды. Ең негізгісі – жарнама тұтынушыға түсінікті болу керек, зейінді аудартағындай, жеңіл есте қалатындай, жағымды эмоция туғызатындай жасалуы тиіс [5. С. Бердібаева].

Қорытындылай келе, қостілді жарнама мәтінінің маңыздылығы, адам санасына тигізетін ықпалы ретінде, мыналар ерекше орынға ие – керекті тілді таңдау, сөйлеу ықпалы, тілдік жағдаят.

1. Ибраева Ж.Қ. Психоллингвистика негіздері: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2010. – 125 б.

2. Эдвардс Ч., Браун Р. Реклама в розничной торговле США. – М., 1987. – бб. 9-11.

3. Асанбаева С.А. Жарнама саласында мемлекеттік тілді қолданудың әлеуметтік-лингвистикалық өзекті мәселелері: оларды шешу жолдары: филол. ғылым. канд. дис. – Алматы, 1999. – 150 б.

4. Сулейменова Э. Д., Шаймерденова Н.Ж., Смагулова Ж.С., Аканова Д.Х. Әлеуметтік лингвистика терминдерінің сөздігі. Словарь социоллингвистических терминов. – Астана: Арман-ПВ, 2008. – 392 б.

5. Бердібаева С. Жарнама психологиясы. // Ұлағат. – 2000. № 2 – 27-29 бб.

В данной статье представлен краткий обзор воздействия двуязычного рекламного текста на языковое сознание.

Ж. Б. Әділбекова

ТІЛДІК ТАЛДАУДЫҢ НЕГІЗГІ ШАРТТАРЫ

Бүгінгі таңда тілдік талдау үлгілері, тілдік талдауды жүргізу жолдары – назардан тыс қалып келе жатқан мәселе. Себебі тілдік талдаудың қажеттілігі, маңызы мен оны жетілдіру жолдары, оның технологиялық жақтан әдістемелік жолдарын ұсыну толық өз мәнінде шешімін таппай келеді.

Тілдік талдау немесе лингвистикалық талдау – тіл бірліктерінің сипаттамаларын, заңдылықтарын, ерекшеліктерін, бөліну жолдарын, бір-бірімен байланысу амалдарын ажыратып саралау. Бұл мәселенің күрделілігі – оны оқыту, үйрету әдістемесін, технологиясын қалыптастыруда. «Талдау» ұғымына энциклопедиялық сөздікте

мынадай түсініктеме беріледі: «Талдау термині» күрделі мәселені жекелерге, аса қарапайым кіші мәселелерге бөлуден тұратын зерттеу рәсімін сипаттау үшін, содан кейін жалпы мәселені құруға, жинақтауға мүмкіндік беретін, оларды шешу үшін сәйкес келетін арнайы әдістерді пайдаланғанда қолданылады» [1, 23-б.]. Ал, түсіндірме сөздікте «Талдау» етістігі бір-бірлеп салалау, тарамдау және бір істің егжей-тегжейін ажырата зерттеу мен тексеруді атайды [2, 778-б.]. Сонда егжей-тегжейіне, бүге-шүгесіне дейін қамтылған, жан-жақты сарапталған зерттеуді талдау деуімізге болады.

Тілдік талдауды жүргізу үйренушінің бойынан анализ бен синтездік ойлау әрекетін қажет

етеді. Күрделі мәселелерді жекелерге бөлуден тұратын бұл зерттеу тәсілі жаңаны қалыптастыруға немесе мәселеге жаңаша қырынан қарауға әрекеттеседі. Тілдік талдаудың тарихы мен қазақ тіл білімінде ұсынылған тілдік талдау үлгілері жай ғана үлгі немесе сызба ретінде қабылданбауы тиіс. Сол себепті, тілдік талдаудың қажеттілігі мен маңызын анықтауға көмектесетін қағидалар мен шарттарды назарға алу керекпіз.

Тілдік талдаудың маңызды шарттарының бірі – *жеңілден күрделіге қарай бағытталуы*. Дүниетанымына жақын ұғым-түсініктерден бастап оны күрделендіру ғылыми ақпаратты қабылдауды мейілінше оңайлатады.

Кез келген талдауға көшпес бұрын оқушыны ақпаратпен қамтамасыз ету, оның негізгі заңдылықтары, ерекшеліктерімен таныстыру керек, келесі сатыда тілдік фактілер негізінде оқушының өз бетімен ойлауға, сол құбылыстың белгілеріне сүйене отырып өзіндік ереже шығаруына жол ашады. Мұны тіл ғылымында «конструктивизм» деп атайды. «Яғни білім үйренушінің жеке басында пайда болған ойлары, идеялары, түсініктері, көзқарасы, дүниетанымы, пікірі, сұрақтары мен жауаптары, дәлелдері, ұстанымдары, уәждері мен ұстанған құндылықтары деп түсініледі» [4, 43-44].

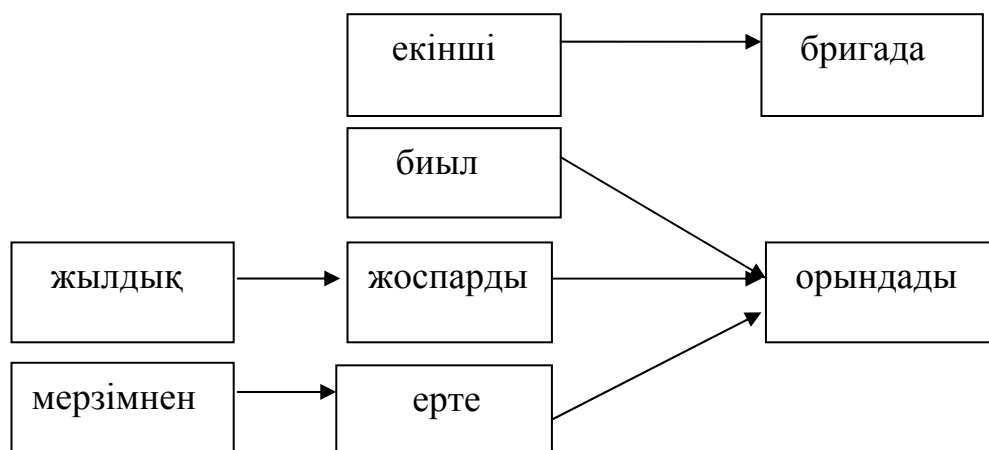
Тілдік талдау *жүйелілікті* қажет етеді. Мәселен, морфологиялық талдауды өтпес бұрын синтаксистік талдауға көше алмаймыз, себебі арадағы логикалық байланыс үзіледі. Ә.Байжоловтың «Грамматикалық талдау жұмыстарының кейбір мәселелері» атты мақаласында атап көрсетілгендей: «Тілге байланысты талдау жұмыстары неғұрлым дәйекті және жүйелі түрде жүргізіліп отырса, оқушылардың грамматикадан алған мағлұматы солғұрлым айқын, тиянақты және берік болатыны да белгілі» [3, 58-б.]. Осы *жүйелілік принципін* ұстана отырып, білімнің

шағын көлемінен бастап едәуір мол көлеміне дейін қамтуға болады. Ғалым Н.Құрманова атап көрсеткендей: «... *жүйе дегеніміз* – үйлесімді орналасқан бөлшектердің тұтастығы» [4, 55-б.] десе, Н.А.Оразахынова жүйелілікті білімнің мазмұн-мағына жағынан тығыз байланыстылығы ретінде атап, «...әуелі бір мазмұн-мағына туралы айтып түсіндіріп, келесісінде екінші бір мазмұн-мағынаға ауысып кетпей бұрынғы мен соңғының іштей бірлестігін сақтай отырып, жалғастыра айту» [5, 60-б.] деп түсіндіреді. Ал, «Морфологияны оқытудың методикасы» деген еңбекте: «...бөліп оқытылған объектілер баспалдақты жүйемен үнемі еске түсіріліп, жаңадан түсіндіріліп жатқан материалдармен қабаттаса жүрген дұрыс» [6, 8-б.] деп топшылайды. Ж.Н.Сүлейменова *жүйелеу* жөнінде: «игерген білімнің ішкі механизмі арасында логикалық байланыстар, жеке элементтер арасында ішкі шартты байланыстар орнату, білім, іскерлік, дағдылардың бірізділігі, сабақтастығы, жиынтығы» [7, 27-б.] дейді. Сонымен, жаңа білімді игеру жолында жүйелілік ұстанымы ең басты қағида ретінде алынады.

Ғалымдардың еңбегінде фонетикалық талдауды кез келген жеке сөзді мысалға алумен емес, оны сөйлемнен белгілі бір сөзді таңдау арқылы береді. Бұл – жүйелілік ұстанымның нақты көрінісі. Тілдік бірліктерді өзара байланысты тұтастықта көрсету үйренушінің көптеген тілдік құбылыстарды байқауға көмектесетіні айқын.

Белгілі ғалым Ш.Әуелбаев «Қазақ тілі синтаксисі мен пунктуациясын оқытуға арналған құрылымдық схемалар» [8] деген оқу құралында сөйлемнің құрылымдық ерекшеліктері мен тыныс белгілеріне қатысты мәселелерді қозғайды. Әсіресе, тілдік талдау барысында сызбаларға ерекше мән береді. *Тура желі, қосымша желі, күрделі желі* деген атпен көптеген құрылымдық сызбалардың үлгісін келтіреді. Мәселен, тура желіге:

Биыл екінші бригада жылдық жоспарды ерте орындады.

[8, 26-б.] – деген мысалды келтіреді. Мұнда біріншіден, сөйлемді тұтасымен беру арқылы оның жекелеген бөлшектері мен байланыстарын анықтайды. Сөйлемге синтаксистік талдау жасауда баяндауыш және оған қатысты тіркестерді, содан кейін бастауыш, оған қатысты тіркестерді анықтап, тура желі ретінде байланысын көрсетеді, екіншіден, *жалпыдан жалқыға өту әдісін* қолданады. Талдаудың бұл әдіс-тәсілінде практикалық дағдыға төселдіру арқылы оқушының теориялық мәліметті меңгеруінде қолайлы болатындығы сөзсіз. Автордың айтуынша, «Қазақ тілі грамматикасының көптеген оқу материалдары санамалап берілетін білім тізбектерінен құрылады. Мұндай жеке тақырып мазмұндарын есте берік сақтау оқушылар үшін едәуір қиындықтар тудыратыны аян» [8, 30-б.]. Сол себепті, егер теориялық материалды тізбектеп емес, белгілі бір құрылымға салу арқылы бөлшектеп, жік-жігіне айырып көрсетсек, оқушының жадында берік сақталып, тілдік фактілерді дұрыс талдауға жол ашады. Бұл ретте, *тілдік талдауды «көрнекілендіру» ұстанымын* басшылыққа алғанымыз жөн. Үйренушінің көру, есту, сезім мүшелерінің қызметін оқу үрдісіне жұмылдыру жаңа ақпаратты есте сақтауға қолайлы жағдай жасайды. Тілдік талдауда қолданылатын тірек сызба, диаграмма, интерактивті тақта, үлестірмелі материалдар және аудиовизуалды құралдар секілді көрнекіліктердің ұтымды пайдаланылғаны жөн. Егер көрнекілік, біріншіден, үйренушінің қабылдау мүшелерінің жұмысын іске қосса, екіншіден, есте сақтау қабілетінің «қайта жаңғырту» бейнелілік әрекетін қалыптастырады.

Ш.Әуелбаев бұл еңбегінің практикалық маңыздылығы ретінде: «Ажыратушы не бөлуші тыныс белгілерін керек ететін қажетті сөйлем құрылымдарына оқушылардың өздігінен мысалдар таба білуі; сөзі жазылмаған даяр схемаларға текстік мысалдар табу арқылы сөйлем құрастыру; берілген сөйлемді жазбай, есту арқылы схемаға түсіре білу; көркем әдебиеттерден қажетті құрылымға керекті мысалдарды іздеуге төселу» [8, 39-б.] деп көрсетеді. Яғни мұнда оқушының есте сақтау қабілетіне ғана сүйенбей, субъектінің өздігінен ойлануына, дұрыс шешім қабылдауына септігін тигізеді.

Тілдік талдаудың маңызды ұстанымдарының бірі – үнемділік. Егер әр талдау сайын теориялық ережелерді ұзыннан-ұзақ жаздыртып отырсақ, уақыт жағынан ұтыламыз. Сондықтан бұл жағдайда белгілі бір шарттылыққа көшкен дұрыс. Ілгеріде Ш.Әуелбаев айтып өткендей, мұнда сызбалардың атқаратын қызметі зор. Ал

С.Исаевтың пікірінше, алдымен жазбаша түрде тілдік талдаудың толық үлгісімен танысып алғаннан кейін қысқартылған үлгісіне көшуге болады.

Үнемділік барысында уақыт жағынан үнемдеу, ұту ғана көзделмейді, сонымен бірге, теориялық материалды, талдауды шашыранқы түрде емес, жинақы, реттілігі сақталған, үйренушіге түсінікті, ықшамдалған үлгіде бергеніміз дұрыс. Тілдік талдаудың ықшамдалған үлгісі өзара байланысқан бөлшектердің арасындағы сабақтастықты айқын көруге, байқағыштық қабілетінің артуына септігін тигізеді.

Субъектінің даралық тұлғасы мен ерекшеліктерін ескеру де заман талабынан туындаған қажеттілік. Басқаша айтқанда, *жеке тұлғалық ерекшеліктерді назарға алу ұстанымы* психологиямен ұштасады. Бұл тұста, Ә.Алдамұратовтың «Оқушылардың грамматикалық ұғымдарды меңгеру психологиясы» еңбегі осы жайтты басты нысанға алып, грамматиканы меңгеруде психологиялық фактордың әсерін нақтылап өтеді [9]. Себебі грамматиканы ұғынып-түсінуде шәкірттің көңілі, ынта-зейіні, жас ерекшелігі көбіне-көп ескерілмей жатады. Автор грамматиканы тіл білімінің күрделі салаларының біріне жатқызады да, «Грамматикалық қағидалар – белгілі бір жүйедегі заңдылықтар. Ал мұндай заңдылықтар абстракті ой арқылы жалпы сипатта екеніне оқушылар ақыл-ой зердесімен жете түсінбейді. Грамматикалық заңдылықтар адамның ақыл-ой әрекеттері болып табылатын *талдау* (анализ), *біріктіру* (синтез), *салыстыру* (нәрселер мен құбылыстардың біріне-бірінің ұқсастық, айырмашылық белгілеріне сәйкес ажырата білу), *абстракциялау* (деректі нәрселердің белгісіне қарап, олардың жалпы, ортақ, мәнді белгілерін ашып көрсету, сезім арқылы танылмайтын қасиеттерін ашып көрсету, *жалпылау* (бір тектік дара нәрселер мен құбылыстарды тектік жалпылығы кең белгі-қасиеттерге әкеп балау) сияқты операцияларды, ойлау тәсілдерін кеңінен қолданып отыруға жаттықтырып, оларды өрістетуге жете көңіл бөлінбейді» деп топшылайды. [9, 34-б.]. Біз бұл тұжырымды қолдай отырып, айтылған мәселелердің орындалмауының себебі оқыту үрдісіндегі мақсаттылықтың жоқтығы, «Нені не үшін үйретеміз?» деген сұраққа жауаптың табылмауы, ойлау операцияларын дамытушылық міндетінің дұрыс жолға қойылмауы деп нақтылаймыз.

Тілдік талдауда жеке тұлғаның даралық ерекшеліктері әуелгі орында қарастырылғаны жөн. Егер шәкірттің сабаққа деген ынта-ықыласын арттырумен бірге оған жеке тұлға

ретінде қараудың нәтижесінде біраз ілгерілеушілікке қол жеткізер едік. Сол себепті, тілдік талдауды ізгілендіру ұстанымы бойынша жүргізгенді дұрыс деп санаймыз. *Тілдік талдауды ізгілендіру ұстанымы* талдауға алынған мысалдардың өміршеңдігін көздеп, үйренушінің дүниетанымын кеңейтуге, рухани жан-дүниесін байытуға себепкер болуы қажет. Ғалым Л.Н.Ермағанбетованың: «Жеке тұлғаның сапалық көрсеткіштерінің бірі – ізгілік қасиеттердің болуы» [10, 3-б.] деуі де қоғамда өз орнын тапқан, адамгершілігі мол, өзін және өзгені сыйлай алатын ақыл-парасатты тұлғаны тәрбиелеу бүгінгі күннің кезек күттірмес келелі мәселелерінің бірі екендігі анық және бұл қағиданы естен шығармағанымыз дұрыс.

Грамматикалық талдаудың қажеттілігін Ә.Ермеков шәкірттердің сауаттылығын арттыру мен сөйлеу дағдыларын жетілдіру деп санайды да, грамматикалық талдаудың келесідей келелі міндеттерін көрсетеді:

а) Грамматикалық талдау мұғалімнің үйрететін грамматикалық мағлұматтарын, ережелерін, анықтамаларын оқушыларға жақсы және тез түсіндірудің қолайлы тәсілдерінің бірі болуы керек;

ә) Грамматикалық талдау оқушылардың әр түрлі грамматикалық құбылыстарды, қала берді, жалпы тілдік категорияларды талдай аларлық қабілетін арттыруға міндетті;

б) Грамматикалық талдау оқушылардың логикалық ойлауын жетілдіруді көздеуге, олардың ана тілінен алған білімдерін өмір мүдделерінің талаптарына лайық, саналы пайдалана білуін көздеуге міндетті;

в) Грамматикалық талдау өткенді қайталап, грамматикадан (жалпы ана тілінен) алған білімдерін тұрақты ету бағытындағы өте икемді әдістердің бірі болуға тиісті;

г) Оқушылардың емлесі және тыныс белгілері жөніндегі мағлұматтарын дәйекті түрде тұрақтандыру үшін де грамматикалық талдау қолданылуға тиісті [11, 14-б.].

Сонымен, автордың пікірін түйіндесек, грамматикалық талдауды жүргізуде мынадай қағидалар басты негізге алынады:

- *Тиімділік (оңтайлылық) ұстанымы;*
- *Білімді тұрақтандыру ұстанымы мен сауаттылықты арттыру ұстанымы;*
- *Логиканы дамытушылық ұстанымы;*
- *Білімді өмірмен байланыстыру ұстанымы.*

Тиімділік ұстанымы бойынша үйренушінің берілген талдау үлгісін тез қабылдап ұғынуға,

түсінуге жеңіл боларлықтай, оны әрі қарай дамыта алатындай жағдайда болуы тиіс. Келесі талдауларды жүргізгенде, еш қиындықсыз есіне оңай түсіретін, бірден өз қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын дәрежеде болуы керек. Тілдік талдаудың мақсат-міндеттерін де үйренуші алдын-ала түсінгені жөн. Яғни талдау тек баға алудың немесе өтілген материалды қаншалықты меңгергенінің көрсеткіші емес, бұдан шәкірт өз мүддесіне жарата алатындай не алады, оны әрі қарай қандай мақсатта қолдана алады деген сұрақтардың жауабы түрінде көрінуі тиіс. Біз бұрынғы догмалық сипаттағы оқу жүйесінен түгелдей арылып, жаңа сапалық деңгейге өту керекпіз.

Білімді тұрақтандыру ұстанымы бойынша теориялық материалды практикамен ұштастыру міндеті көзделеді, әрі практиканың негізінде автор грамматиканы жетік игеру мен талдауды жүргізу барысында *сауаттылықты арттыру ұстанымының* жүзеге асатындығын меңзейді. «*Сауаттылық* – грамматиканың, орфография мен пунктуацияның ережелері мен заңдарын жете білудің нәтижесі» [12, 24-б.]. Яғни «Синтаксисті оқытқанда орфографияны үйрету жөнінде» деген әдістемелік құралда: «Орфографиялық және пунктуациялық сауаттылық оқушылардың тіл мәдениетінің, ой-өрісінің, сөз байлығының қандай дәрежеде екенін көрсетеді» [12, 34-б.] десе, ал «Фонетиканы оқыту және озат тәжірибе» деген еңбекте: «Тілде бір ереже мен екінші ереже байланысты болып отырады. Грамматикалық ережелерді білмеу, сөйлемдегі мағыналық қарым-қатынастарды түсінбеу орфографиялық қателерге соқтырады. Егер оқушы бастауыш пен баяндауыштың қай сөз таптарынан болатынын жетік білмесе, бастауыштан кейін қандай жағдайда сызықша қойылатынын ескермейді» [13, 37-б.] деп дұрыс көрсетеді. Сол себепті, сауатты адамда тіл мәдениетінің деңгейі жоғары болатындығы анық.

Логиканы дамытушылық ұстанымы шәкірттің рефлексиялық ойлауын қалыптастырып, дұрыс жолдың, дұрыс шешімнің анығына жетуге ықпалдасады.

Білімді өмірмен байланыстыру ұстанымы бойынша тілдік фактілерді айналадағы құбылыстармен, өмірмен байланыстыра қарау міндеті көзделеді. Яғни айналадағы қоғамдық өзгерістер, жаңалықтар үйренушінің назарынан тыс қалмауы керек. Бұл субъектінің белсенді өмірлік позициясын қалыптастырумен бірге айналадағы қоғамдық өзгерістер жайында хабардар, дүниетанымы кең әлеуметтік тұлға болуына әрекеттеседі. Мәселен, М.Әлібаеваның

«Витагендік оқыту технологиясында» газет мәтіндерімен түрлі жаттығулардың негізінде жұмыс істеу көзделген. Автордың айтуынша, үйренушілер грамматикалық дағдыларын қалыптастырумен бірге, нәтижесінде елімізде болып жатқан саяси, мәдени, экономикалық мәселелер жайында хабардар болады [14, 252-б.]. Сол себепті, тілдік материалдарды өмірмен байланыссыз жүйеде қарастыруға болмайды.

1. Білім және Ғылым. Энциклопедиялық сөздік/ ред. басқ. Ж.Қ.Түймебаев. – Алматы, 2009. – 400 бет.

2. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі/ ред. басқ. Жанұзақов Т. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 968 бет.

3. Байжолов Ә. Грамматикалық талдау жұмыстарының кейбір мәселелері. – Алматы. //Қазақстан мектебі. – 1960. - №3.

4. Құрманова Н.Ж. Қазіргі қазақ тіліндегі сөз тіркесінің жүйелік-құрылымдық сипаты және оны талдау жолдары. – Алматы, 2001. – 70 бет.

5. Оразақынова Н.А. Жалпы білім беретін орта мектепте қазақ тілін сатылай кешенді талдау технологиясымен оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. Пед. ғылым. д-ры ғылыми дәреж. алу үшін дайындал. дисс. – Алматы, 2007.

6. Көтенбаева Б., Нұрғалиева М. Морфологияны оқытудың методикасы. – Алматы: Мектеп, 1975. – 160 бет.

7. Сүлейменова Ж.Н. Қазіргі қазақ тілі морфологиясын жоғары мектепте оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. Пед. ғылым. д-ры ғылыми дәреж. алу үшін дайындал. дисс. автореф. – Алматы, 2005. – 50 бет.

8. Әуелбаев Ш. Қазақ тілі синтаксисі мен пунктуациясын оқытуға арналған құрылымдық схемалар. – Алматы: Мектеп, 1971. – 87 бет.

9. Алдамұратов Ә. Оқушылардың грамматикалық ұғымдарды меңгеру психологиясы. – Алматы: Мектеп, 1983. – 52 бет.

10. Ермағанбетова Л. Н. Жай сөйлемді ізгілендіру технологиясы арқылы оқыту әдістемесі (8-сынып) Пед. ғылым. канд. ғылыми дәреж. алу үшін дайындал. дисс. Автореф. – Алматы, 2006. – 25 бет.

11. Ермаков Ә. Грамматикалық талдау. – Алматы: Қазақтың мемлекеттік оқу-педагогика баспасы, 1958. – 56 бет.

12. Ұйықбаев И.Қ. Синтаксисті оқытқанда орфографияны үйрету жөнінде (мұғалімдерге көмекші құрал). – Алматы, 1963.

13. Ұйықбаев И.Қ. Фонетиканы оқыту және озат тәжірибе (инструкциялық-методикалық нұсқаулар). – Алматы, 1965.

14. Әлібаева М. Витагендік оқыту технологиясы арқылы кәсіби қазақ тілін оқытуда қолданылатын жаттығулар//Профессор А.Ысқақов және ұлттық педагогика. Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010. – 360 бет.

* * *

Бұл мақалада тілдік талдаудың негізгі шарттары мен заңдылықтары қарастырылады.

В статье рассматриваются закономерности лингвистического анализа казахского языка.

* * *

The article includes linguistic analysis of the kazakh language.

Н. Бұрханова

«ТАҒДЫР» КОНЦЕПТІСІНІҢ РЕПРЕЗЕНТТЕРІ (ЖАС АҚЫНДАРДЫҢ ӨЛЕНДЕРІ БОЙЫНША)

Тіл біліміндегі «концепт» туралы зерттеулер бойынша *концепт* – адамдардың білімі мен тәжірибесін қамтитын таным және ақпараттық құрылымдағы менталдық қордың бірліктерін білдіретін термин. Алайда

«кез келген ұғым, сөз концепт бола бермейді. Концепт болу үшін белгілі бір ұғымға қатысты ұлттың мәдени көрсеткіші болатын тілдік дерек - лексика-семантикалық тақырыптық топ, сондай-ақ, менталдық мінездемені қажет ететін және философиялық мазмұнды, логикалық бағдары бар ұжымдық білім көрсеткішіне негізделген күрделі құрылымды бірлік болу керек». [1. 43]

«Тағдыр» концептісі – бүкіл адамзатқа ортақ, өзіндік мәні бар базалық концептілердің бірінен саналады. «Тағдыр» туралы түсінік

әр адамда әр қилы таным-біліммен қалыптасқан. Ал «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде» бұл ұғымы қалай беріліп жүр дегенге келсек:

ТАҒДЫР *ар.зат. 1) Діни. Құдіреттің жазуы, жазмыш.* Сүйіп қосылған күйеуім өліп, бақытым күйді, **тағдыр** мені бір емес, аямай екі соқты. (С.Омаров, Куншуақ)

2) Өмір, тұрмыс, тіршілік. Бәтес екеуіміздің ілгері күндері **тағдырымыз** қандай бола-рына көзім жетпейді. (С. Мұқанов, Мөлдір махаббат)

3) Ауысп. Бір нәрсенің жай – күйі, келешегі, болашағы. Бір аудан **тағдырын** ойласақ, «Баянауыл» совхозының біраз жерін егістен босатып тыңайту керек биыл. (З.Шашкин, Сеним) [2.538 – 539б]